

שם העבודה : הדרכת שותפי תקשורת של אנשים עם מוגבלויות שכליות וצרכים תקשורתיים

מורכבים

שנה : 2011

מס' קטלוגי : 53

שם המגיש : ד"ר טל לבל

זהו מחקר שנערך בחוג להפרעות ותקשורת בפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה.

### המלצות למחקרי המשך

המלצות המחקריות של עבודה זו נגזרות מהיבטיה השונים: **האוכלוסייה הספציפית שנחקרה** - מתנדבים (ש"ש וש"ל) שעובדים בבית נועם עם בוגרים עם מוגבלויות רבות ובכללן צרכים תקשורתיים מורכבים; **המטרה והתכנים המסוימים** - קידום לזווית תקשורת במפגשים קבוצתיים; **והאמצעי להשגת המטרה** - תוכנית ההדרכה.

המחקר הנוכחי כלל תיאור מרובה מקרים במסגרתו השתתפה קבוצה בת 23 מתנדבים. מספר נחקרים זה, אמנם גדול באופן יחסי לגודל האוכלוסייה הנהוג במחקרים איכותניים, ואולם יש להיזהר מהרחבת המסקנות וההמלצות שלו, לגבי תפיסותיהם של כלל האנשים שעובדות עם אנשים עם צרכים תקשורתיים מורכבים. כאן המקום לציין שהכללה במחקר איכותני הנה בהתאם למידת ההתאמה בין המקרים עליהם מדווח המחקר, לבין עולמם של הקוראים אשר מכירים מקרים אחרים מניסיונם האישי (צבר-בן יהושע, 2001). המחקר הנו ראשון מסוגו, ונדרשים מחקרים נוספים שיספקו מידע באשר לספציפיות הממצאים.

**המלצה למחקר נוסף קשורה לקבוצה הספציפית של המתנדבים שנבחרה כאוכלוסיית המחקר הנוכחי.** אוכלוסייה זו של אנשים צעירים הנה הומוגנית יחסית: טווח הגילאים שלהם מצומצם, הרקע ממנו הם באים דומה, וכך גם מידת החשיפה הקודמת שלהם לאנשים עם קשיים בתקשורת. מחקרים נוספים כדאי שיתמקדו במאפיינים שלא בודדו במחקר זה. כדאי לחקור את התפיסות ואופן התפקוד בתחום התקשורת של אנשי מקצוע מתחומים שונים. משתנה נוסף שעשוי להשפיע הנו מאפייני האנשים עם הצרכים התקשורתיים המורכבים עמם עובדים אנשי המקצוע. ניתן לבדוק למשל את לזווית התקשורת בקבוצות בהן משתתפים אנשים ללא מוגבלויות מוטוריות.

זאת ועוד, קבוצת המתנדבים הנה איכותית ומושקעת הן בתהליכי המיון והגיוס שלהם לבית נועם והן במהלך עבודתם במקום. ההשקעה הרבה הנה חלק מתפיסת העולם של בית נועם הפועל במסגרת עמותת "אלין בית נועם" שחזונה הוא ליצור שינוי חברתי בהתייחס לשיח הציבורי ולתוכניות הטיפול באנשים עם מוגבלויות בכלל ומוגבלויות שכליות בפרט. בית נועם מהווה כור היתוך עבור המתנדבים שמייצגים במידה מסוימת את הגיוון הקיים בחברה הישראלית. הם מגיעים מאזורים שונים בארץ, מההתיישבות העובדת ומההתנחלויות, מכל קצוות הקשת הפוליטית, הכללית והחברתית, דתיים וחילוניים. במהלך תקופת ההתנדבות הם עוברים חוויות מאתגרות, המביאות להעצמה ולגיבוש ערכי

סבלנות, סובלנות וקבלת השונה. בהיות המתנדבים שגרירים המסייעים להעלאת המודעות הציבורית לגבי אנשים עם מוגבלויות, החשיפה הממוקדת שלהם לנושא התקשורת והצרכים המיוחדים של בוגרים עם לקויות חמורות, עשויה לתרום לשינוי החברתי המיוחל.

תיאורי האינטראקציות של המתנדבים עם חניכי בית נועם והתנהגויותיהם בפועל מלמדים על היותם חדורי מוטיבציה והתלהבות. כך בהגיעם למקום, כשהם עדיין בחזקת "לוח חלק", כלומר ללא ידע בתחומי תקשורת ותת"ח, וכך גם בסוף השנה, כשהשחיקה כמעט ואיננה משפיעה עליהם, והם ממשיכים לראות את הדברים באור חיובי. מחקר עתידי יתנהל בקבוצות הטרוגניות יותר בעלות מגוון עמדות כלפי אנשים עם מוגבלויות ותפיסות שונות של תפקוד מקצועי.

הערכה מעצבת של תוכנית הדרכה אמורה גם להתייחס לכלל השותפים לה - להוגי הרעיון, למיישמים השונים שלו ולאנשים שהושפעו מהפעלתו בשטח. מחקר זה התמקד באנשי צוות התקשורת שפיתחו וריכזו את התוכנית ובמתנדבים המודרכים. מחקר עתידי יוכל לבדוק את תפישותיהם של אנשים רלוונטיים נוספים - צוותי הכיתות ובמיוחד הרכזים, אנשי צוות "מרחיב כיתה", וכמובן החניכים. בהתייחס לתפיסות החניכים את תפקיד המלווה, ניהלה אחת הקלינאיות שיחה עם ד' חניך בבית נועם:

**המלצות למחקרים נוספים קשורות גם למטרה ולתכנים שנבחרו למחקר - קידום לזוי תקשורת בקבוצות.** תוכנית הדרכה בבית נועם שמה דגש רב על התייחסות המתנדבים למגוון דרכי התקשורת של החניכים ובכללן להתנהגויות התקשורתיות שלהם. זאת בהתאם להמלצות חוקרי תת"ח ובדומה לתוכניות אחרות לשותפי תקשורת המתוארות בספרות המקצועית, (DePaepe & Wood, 2001; Kent-Walsh & McNaughton, 2005). יחד עם זה, מכיוון שהתוכנית שנסקרה לעיל התמקדה בתפקוד המתנדבים בסיטואציות קבוצתיות, מאפייניה שונים מתוכניות ספציפיות העוסקות באינטראקציה הדיאדית ההדדית המתקיימת בין אדם עם צרכים תקשורתיים מורכבים לבן שיחו.

רבות דובר על לזוי התקשורת ומה באשר לשותפות תקשורת במפגשים שכוללים שני אנשים, חניך עם צרכים תקשורתיים מורכבים ובן השיח שלו? במפגשים אלו השותפים משמשים גם כמלווי תקשורת. תפקידם לשים לב להצבעות החניך על סמלים/מילים או לסרוק אותם עבורו (בהתאם ליכולות הנגישות). השותף/המלווה משמיע את המילים, ומגיב להן כבן שיח.

במחקר הנוכחי צפינו בתפקוד המתנדבים במגוון פעילויות קבוצתיות. אלו בנויות למעשה מאוסף אינטראקציות דיאדיות, ובהסקה לגביהן נלקחה בחשבון את ההשפעה שקיימת לסיטואציה הקבוצתית על הסיטואציות הבודדות. לאור האמור, נראה שניתן להשליך בזהירות המתבקשת, מתוך מצאי רחב של מצבים קבוצתיים, תוך התייחסות למאפיינים הייחודיים של ההקשר, גם לסיטואציות הבין-אישיות. שותפי תקשורת של משתמשי תת"ח הם מאזינים אקטיביים, אך אל להם להיות אקטיביים מידי. מחקר עתידי יוכל להתמקד בזיהוי אינטראקציות זוגיות מוצלחות ויעילות בין אנשים עם צרכים תקשורתיים מורכבים ובני השיח שלהם, כאלה שישמשו דגמים להשראה, לימוד וחינוך.

**מחקרים נוספים נדרשים גם לשם בדיקת האמצעי, כלומר תוכנית ההדרכה הספציפית שתוארה לעיל.** צוות התקשורת בבית נועם בחר גישת הוראה בה הידע התיאורטי והעשייה אינם נפרדים זה מזה. ידע זה תלוי בהקשר ומתפתח תוך כדי עשייה ופעילות. שכלול תוכנית ההדרכה יאפשר לבדוק השפעה



מבוקרת יותר של דרכי הוראה על סגנונות למידה שונים: למידה שולייאית ממומחים, למידת עמיתים  
ולמידה בדרך של חונכות קוגניטיבית הכוללת הדגמות (modeling), אימונים (coaching) ותרגול עצמאי  
תוך הדהייה (fading) של המדריכים (Collins, Brown & Newman (1989).